

I hvert nummer stiller Asterisk skarpt på et aktuelt forskningsprojekt fra Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Denne gang handler det om projektet **Pædagogprofessionens historie og aktualitet**.

HISTORIEN OM DEN KOSTBARE LÆRINGSTID

Danmarkshistorien har aldrig rigtig haft plads til de mindste børn. Men nu fortæller forskere fra Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) for første gang historien om, hvordan nutidens daginstitutioner og den moderne pædagogprofession er blevet til. Overraskende viser det sig, at politikere og pædagogiske tænkere gennem de sidste 200 år har været enige om mere, end vi tror – ikke mindst at førskolealderen er kostbar.

Af CARSTEN HENRIKSEN

I skolen er det for sent. Børnene har allerede toppet, hvad angår læringskapacitet, og skolen kan ikke rette op på de socialt betingede uligheder mellem dem. Hvor vi før talte om *småbørnsområdet*, er politikere, forskere og pædagoger de seneste 20 år begyndt at tale om førskoleområdet: Hvad der foregår i daginstitutionerne, er afgørende for, hvordan børnene klarer sig i skolen. Børnene skal ikke bare lege tiden væk, men også lære målrettet. Og skal vi gøre os håb om at bryde negativ social arv, skal det ske her.

Men nutidens fokus på at gøre den tidlige barndom til skoleforberedelse er ikke en moderne opfindelse. Historien er fuld af lærerige variationer over det tema, mener Jens Erik Kristensen, idéhistoriker og lektor på In-

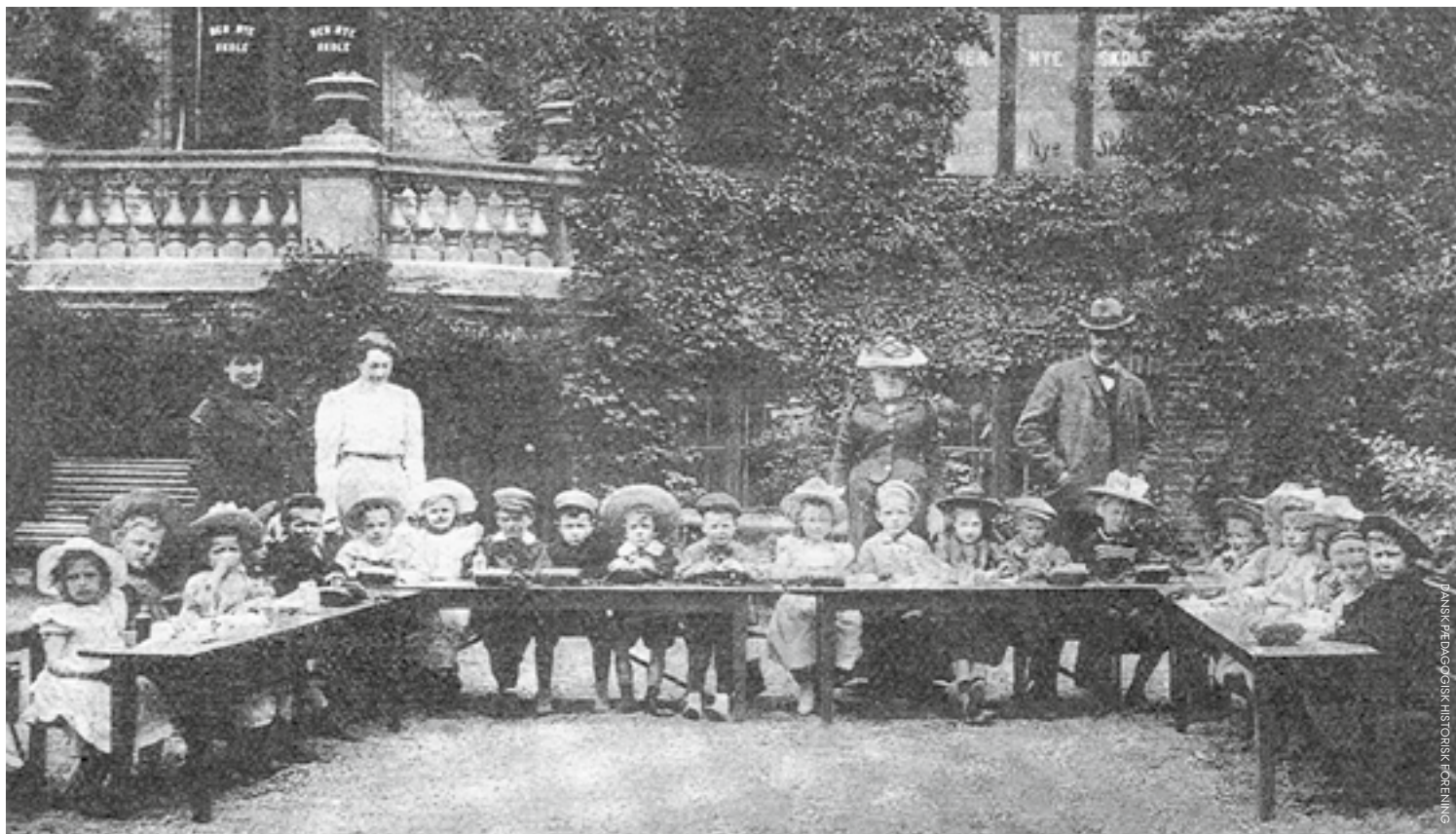
»Mange vil umiddelbart sige, at skoleforberedelse i børnehaven er noget, man først begynder at tænke på i 1990'erne, og som først for alvor kommer på programmet med de pædagogiske læreplaner i 2004. Men den myte afliver vi.«

Lektor **Jens Erik Kristensen**

stitut for Uddannelse og Pædagogik (DPU). Sammen med forskerkolleger fra instituttet har han i projektet 'Pædagogprofessionens historie og aktualitet' gennemtrawlet daginstitutionernes og pædagogprofessionens historie herhjemme i nøje sammenhæng med skiftende sociale forhold og politiske og kulturelle strømninger. Den nye Danmarkshistorie om pædagogprofessionen foreligger i et tobindsværk med titlerne 'Kamp og status' og 'Kald og kundskab', der afdækker 200 års trekantsdrama mellem skole, hjem og børnehaven. Projektet er finansieret af pædagogerne fagforening BUPL.

Myte aflives

Over 95 % af danske børn tilbringer en stor del af deres tidlige barndom i vuggestuer, børnehaver eller dagpleje. At det ikke altid har været sådan, ved enhver. Til gengæld har

DANSK PÆDAGOGISK HISTORISK FØRENING

BAGGERS BØRNEHAVE

Hedevig Bagger spiller en stor rolle i pædagoghistorien. Hedevig Baggers Børnehave er Danmarks ældste, stadig eksisterende børnehave. Billedet er fra en frokost i Hedevig Baggers Børnehave i 1902.

SKOLEHISTORIE OG FØRSKOLE- HISTORIE

”Pædagogprofessionens historie og aktualitet”
udkom 5. maj 2015 på forlaget UPress:

Bind 1: Kamp og status – De lange linjer i børnehavestrukturinstitutionens og pædagogprofessionens historie 1820 til 2015 (Hanne Marlene Dahl, Anette Eklund Hansen, Christian Sandbjerg Hansen og Jens Erik Kristensen)

Bind 2: Kald og kundskab – Brydninger i børnehavestrukturinstitutionen 1870 til 2015 (Søs Bayer, Bjørn Hamre, Anette Eklund Hansen, Christian Sandbjerg Hansen og Jens Erik Kristensen)

Tobindsværket er en parallel til Dansk Skolehistorie, hvor de fire første bind udkom i 2014 – 200-året for indførelsen af undervisningspligt i Danmark, og det femte og sidste bind udkommer i juni i år. Dermed har Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) nu givet både skolen og førskoleinstitutionerne deres egen Danmarkshistorie.

vi nu fået ny viden om den røde tråd i de tanker, vi har gjort os fra 1800-tallet til i dag om, hvad vi skal med daginstitutioner, og hvad der kræves af en pædagog.

Her viser det sig, at nutidens tanker om førskolealderens centrale betydning kan spores tilbage til 1800-tallet.

”Mange vil umiddelbart sige, at skoleforberedelse i børnehaven er noget, man først begynder at tænke på i 1990’erne, og som først for alvor kommer på programmet med de pædagogiske læreplaner i 2004. Men den myte afliver vi ved at vise, at helt fra starten er både asyler og børnehaver også tænkt i forhold til skolen og er som sådan også ’skoleforberedende’. Historien har vægget det forskelligt, og mange politikere og pædagogiske tænkere har set børnehavens relation til familien med fokus på fri leg i trygge rammer som det afgørende. Men lige siden skolen blev for alle i 1814, har tanker om førskolealderens store betydning for indlæring, skoleforberedelse og forebyggelse af vanrøgt og social ulighed præget børnehaven afgørende,” siger Jens Erik Kristensen.

Skoleforberedende Kindergarten

Men hvor gammel er daginstitutionen egentlig? Børnehaven blev opfundet af den tyske pædagog Friedrich Fröbel, der i 1840 grundlagde sin første ’institution til virksomhedens pleje’ – som det hed, indtil han kom på at kalde det for ’Kindergarten’.

”Det er interessant, at selv Fröbel – der ellers om nogen har fremhævet barnets leg som dets suveræne livsyttring – især i sine sene skrifter fra begyndelsen af 1850’erne taler om at etablere en ”organisk sammenhæng” mellem børnehaver og skoler. Også hos ham endte børnehaver med at blive skoleforberedende,” siger Jens Erik Kristensen

Den første børnehave i Danmark blev oprettet i 1871 for familier fra borgerskabet, der havde brug for aflastning eller et pædagogisk supplement til opdragelsen i hjemmet. Men allerede i 1820’erne får vi de første asyler herhjemme for børn fra fattige familier, hvor mødre var nødt til at arbejde. Ifølge Jens Erik Kristensen, redaktør af bind 1, giver projektet vores viden om pædagogprofessionens udvikling og historie et tiltrængt løft. ➤

”Vi har taget asylerne med i historien. De overses ofte som en forhistorie til de rigtige børnehaver. Men i vores perspektiv er både asyler og børnehaver foranstaltninger, der suverænt hører den moderne verden til. Dels opstår de i kølvandet på først urbaniseringen, senere industrialiseringen, dels indgår de i en relation til familien og hjemmet på den ene side og skolen på den anden, der er specifikt moderne,” siger Jens Erik Kristensen.

Børnehaven udfylder det rum, det opstår mellem hjemmet og skolen efter indførelsen af den almene undervisningspligt i 1814. Kampene om børnehavens opgave og formål har først og fremmest stået om, hvorvidt den skulle være en kompensation for familielivet og give børnene omsorg og trykthed i den tid, forældrene ikke selv havde mulighed for at passe dem, eller om den skulle udvikle og opdrage børnene og måske endda forberede dem til skolen.

Mellem moderlig omsorg og læring

Siden vi i 1964 fik Lov om Børne- og Ungdomsforsorg, der gav os de almene og statskautionserede daginstitutioner for alle børn, er der sket en stigende institutionalisering af førskolealderen. Men alle elementerne i den institutionalisering er til stede allerede med de første asyler, selvom de kun var for fattige familier og omfattede relativt få børn, fortæller Jens Erik Kristensen.

”Fra 1820’erne og frem til i dag har der udspillet sig et trekantsdrama mellem skole, hjem og børnehaven, hvor børnehaven skal finde sin rolle i det spændingsfyldte forhold mellem moderlig omsorg og skoleforberedende læring,” siger Jens Erik Kristensen.

Når trekantsdramaet hører den moderne tid til, er det også, fordi børnehaven opstår nogenlunde samtidig med den moderne familieopfattelse. I ideologien om den borgerlige kernefamilie er mødrenes vigtigste opgave at tage sig af og opdrage deres børn, mens de er i førskolealderen – uden pædagogisk indblanding udefra.

”Kernefamilien idealiseres med moderen i centrum. Det at sende sit barn i børnehaven ses som et brud med idealet. Derfor har børnehavenhistorien altid haft et meget tæt forhold til moderligheden og familien, og hjemlighed har været det ideal, man har organiseret børnehaven omkring. Når politikere i det 21. århundrede taler om, at daginstitutioner ganske vist skal udvikle børnene, men overlade opdragelsen af børnene til familien, og om at mor fra naturens hånd er den bedste pædagog, er det et udtryk for, at trekantsdramaet ikke er slut,” siger Jens Erik Kristensen.

Kaldet består

Som professionshistorie viser projektet også, hvordan den moderne pædagog er blevet til – fra asylmutter over børnehavelærerinde til

DE FØRSTE BØRNEHAVER

Den første børnehaven i Danmark åbnede i 1871 i København. Billedet er fra en børnehaven i Gråsten ca. 1885.

INGEN TID AT SPILDE

»Jeg betragter oprettelsen af asyler (infant schools) som et af de største fremskridt, som vort opdragelsesvæsen, ja man kan gerne sige vor kulturudvikling har gjort. Jeg påstår, at vi begynder barnets opdragelse alt for sent. Det er for os en afgjort sag, at børn under 7 år slet intet kunne lære eller dog kun meget lidt. På grund af denne fordom spilder vi netop den tid af barnets liv, som er særlig gunstig for belæring. I det tredje eller fjerde, mangen gang allerede i det andet år eller endog tidligere er barnet meget vel i stand til at modtage den slags lærdomme, som er grundlaget for al opdragelse.«

Lord Brougham, statsmand, i en tale i det britiske overhus i 1820’erne. I 1819 oprettede han det første børneasyl (infant School) i London.

»Man bør derfor ingenlunde lade de første Aar gaa hen til ingen Nytte eller endog til Skade, de Aar, om hvilke Lord Brougham siger, at Børnene i dem lære mere end i hele deres øvrige Liv. Man bør tværtimod benytte dem saaledes, at Børnene ved Skolepligtens Indtrædelse ere udviklede nogenlunde jævnt. Det er jo en Forudsætning for en god Skoleundervisning, at Børnene kunne følges ad, og den enkelte, der er tilbage, ikke sinker alle de andre.«

Hedevig og Sophus Bagger, 1900

»Kernefamilien idealiseres med moderen i centrum.

Det at sende sit barn i børnehave ses som et brud med idealet. Derfor har børnehavehistorien altid haft et meget tæt forhold til moderligheden og familien.«

Lektor **Jens Erik Kristensen**

UDDANNELSE BEGYNDER VED FØDSLEN

»I det moderne komplicerede samfund er det nødvendigt at indse, at et menneskes uddannelse begynder ved fødslen, og at daginstitutionerne er en del af uddannelsessystemet!

Den fundamentale og grundlæggende del oven i købet (...) Daginstitutioners rolle i uddannelsessystemet er at skabe et beriget uformelt læringsmiljø, der kan sikre en række minimumskompetencer hos danske børn, så de har det nødvendige fundament i orden, som deres videre uddannelse skal bygges på.«

Dr.pæd. og lektor ved Danmarks Lærerhøjskole
Steen Larsen, 1996

professionsbachelor som pædagog. Også i de skiftende tanker om, hvad der skal til for at udfylde sådan et hverv, løber der en rød tråd – nemlig kaldstanken: at et voksent menneske, der vil arbejde i en børnehave, skal føle sig personligt kaldet og være i besiddelse af nogle særlige personlige kompetencer som f.eks. kærlighed til børn og omsorgsfuldhed.

”Pædagogen er blevet set som stedfortræder for moderen. Jean-Jacques Rousseau er den første, der peger på barndommens særlige og selvstændige betydning. Han henvender sig i 1. bog af ”Emile eller om opdragelsen” fra 1762 eksplicit til moderen, og det handler om moderens pligter ift. den tidligste børneopdragelse. Det vandrer ind i den borgerlige kernefamilietanke, der bliver ved med at

strukturere pædagogernes faglige selvforståelse helt ind i det moderne professionsbegreb,” siger Jens Erik Kristensen.

Helt frem til midten af 1900-tallet bruges begrebet kald stadig officielt, bl.a. som kriterium for optagelse på uddannelserne. Ordet glider efterhånden ud, men lever videre som f.eks. personlig motivation. Selv om den grundlæggende kaldstank ikke helt er forsvundet fra pædagogprofessionen, har det at føle sig kaldet ikke nogensinde været nok.

”Lige fra Fröbel og frem til den nye pædagoguddannelse i 2014 har man sagt: intet kald uden kundskaber. Den personlige motivation og den personlige udvikling gør det ikke alene, der skal en stadig mere specialiseret uddannelse til. Professionshistorien

INSTITUTIONSLIV

Institutionaliseringen af førskolealderen begynder for knap 200 år siden. Billedet er fra en daginstitution i Gladsaxe i 1950'erne.

handler om hvilke kundskaber, man så ment var nødvendige for at kunne udøve sit kald, og hvorfor”, siger Jens Erik Kristensen.

Pendulet svinger

’Pædagogprofessionens historie og aktualitet’ beretter om de kampe, der historisk har udspillet sig om formålet med asylet, børnehaven og daginstitutionerne, om de begrundelser, man har givet for at oprette dem, og om

forskellige pædagogiske idéer og teorier om, hvad tiden faktisk skulle gå med i institutionerne. Ifølge Jens Erik Kristensen er der groft sagt to spor i den børnehavepædagogiske tænkning. Dels indlæringspædagogikken, der med udgangspunkt i John Lockes tanker fra 1600-tallet om barnets bevidsthed som ’tabula rasa’, en renvisket tavle, er optaget af, hvordan vi bedst får fyldt noget på barnet udefra og ind. Dels udviklingspædagogikken,

LEG OG LÆRING

Øverst: Dansk anskuelsestavle med børnelege fra 1860'erne. Nederst: Dansk anskuelsestavle fra 1910.

* PÆDAGOGIK SOM POLITISK ØKONOMI

»Den nuværende saakaldte 'Commissioner of Education' for de forenede stater, Dr. Harris i Washington, kalder børnehavesystemet det mest storartede opdragelsessystem, der nogensinde er udtænkt. 'Gratis børnehaver', siger han, er 'politisk økonomi, thi enhver dagdriver fostres af et forsømt barn.«

Henriette Berendsen i artiklen 'Børnehavestatistik' i tidsskriftet Vor Ungdom, 1899

»Vi ved, at jo tidligere vi intervenserer, des mere effektive er vi Forskellen mellem de bedste og de dårligste børn ved folkeskolens afslutning er stort set den samme, som da de begyndte i skolen. Et tegn på, at skolen ikke kan reparere på de skader, der er opstået i børnenes liv, før de kommer i skole... Det, der sker, i årene før børnene kommer i skole, er meget, meget vigtigt. De år udgør et "window of opportunity", som må udnyttes.«

James J. Heckman, interview i Ugebrevet Mandag morgen, 2014

IKKE KUN FOR KVINDER

Fra anden halvdel af 1900-tallet kom mandlige pædagoger i høj kurs. Christian Engelstoft blev i 1899 den første mandlige eksaminerede pædagog i Danmark.

der med udgangspunkt i Rousseaus tanker fra 1700-tallet om barnets naturlige udvikling er optaget af, hvordan barnet bedst kan udfolde sine potentialer indefra og ud.

”Gennem historien har pendulet svinget mellem udviklingspædagogik og indlærings- eller indvirkningspædagogik. I dag hælder pendulet igen mod indlæringspædagogikken, men modsat tidligere henter man nu argumenterne herfor i hjerne- og kognitionsforskningen og i økonomisk investeringsteori. Vores projekt er et memento om, at hvad vi siger i dag, har man faktisk sagt gennem 200 år, bare med andre ord og begrundelser,” siger Jens Erik Kristensen.

I dag har vi kognitionsforskningen til at vise os, at det er i småbørnsalderen, vores hjerner er allermest modtagelige. Kombinerer man som den amerikanske økonom James J. Heckman, der fik Nobelprisen i økonomi i år 2000, den viden med en økonomisk investeringslogik, bliver førskolealderen netop til kostbar læringstid. I sine effektmålinger af sociale og pædagogiske indsatser har Heckman – der også bliver kaldt ’børnenes økonom’ – påvist, at den dollar, man investerer i lærings- og trivselsfremmende og forebyggende foranstaltninger i småbørnsalderen, giver et langt større samfundsøkonomisk afkast end den dollar, man bruger på at rette op på problemer i ungdomsalderen.

”I Heckmans investeringslogik bliver pædagogik til økonomisk kalkule. Den tendens er tydelig i dag, men allerede i 1899 kunne man i tidsskriftet *Vor Ungdom* læse, hvordan gratis børnehaver kunne opfattes som politisk

»I dag hælder pendulet igen mod indlæringspædagogikken, men modsat tidligere henter man nu argumenterne herfor i hjerne- og kognitionsforskningen og i økonomisk investeringsteori. Vores projekt er et memento om, at hvad vi siger i dag, har man faktisk sagt gennem 200 år, bare med andre ord og begrundelser.«

Lektor **Jens Erik Kristensen**

økonomi. De betaler sig. For, som det hedder, ’enhver dagdriver fostres af et forsømt barn,” siger Jens Erik Kristensen.

Fra pædagogik til uddannelsespolitik

Mens læring i den ene eller anden form har været på programmet i børnehaven helt fra starten, er vi ifølge Jens Erik Kristensen i dag til gengæld vidner til et regulært historisk nybrud, der handler om, at pædagogisk tæn-

ning bliver fortrængt af en snæver uddannelses- og beskæftigelsespolitisk tankegang.

”Selvom børnehaven også er blevet set som skoleforberedende, er den først og fremmest blevet set som en selvstændig institution med eget pædagogisk formål og rationale i forhold til børn i 3-6-årsalderen. I dag er vi derimod vidner til, hvordan alle pædagogiske institutioner fra vuggestue og frem tænkes som led i det såkaldte uddannelseskontinuum 0-18 år, der skal ruste os til arbejdsmarkedet. I dag vurderer vi børnehaven på, om den sikrer ikke blot omsorg og trivsel, men også udvikling og læring for alle i henhold til nogle givne mål. Det næste bliver formentlig regulær undervisning – for som dr. pæd. Steen Larsen fra den daværende Danmarks Lærerhøjskole profetisk sagde allerede i 1996: ’I det moderne komplicerede samfund er det nødvendigt at indse, at daginstitutionerne er en del af uddannelsessystemet!’” ■

JENS ERIK KRISTENSEN

Idéhistoriker og lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) og knyttet til forskningsprogrammet Pædagogisk Samtidsdiagnostik. Han er, sammen med Søs Bayer, hovedredaktør på og medforfatter til de to nye bind om Pædagogprofessionens historie og aktualitet.